

چالش‌های تحکیم بنیان خانواده

اگر به تقویم جهانی باشد باید پانزدهم ماه می‌فرنگی، یکی از روزهای دهه سوم اردیبهشت را روز خانواده می‌دانستیم ولی چون خودمان در تقویم جلالی‌مان روزی اختصاصی برای خانواده داریم 6 مهر را گرمی می‌داریم؛ همین امروز را.

چالش‌های تحکیم بنیان خانواده

اگر به تقویم جهانی باشد باید پانزدهم ماه می‌فرنگی، یکی از روزهای دهه سوم اردیبهشت را روز خانواده می‌دانستیم ولی چون خودمان در تقویم جلالی‌مان روزی اختصاصی برای خانواده داریم 6 مهر را گرمی می‌داریم؛ همین امروز را.

خانواده این واژه هفت حرفی از روزی که بشر فقط یک جفت بود تا امروز که میلیاردها انسان در وجب به وجب کره مسکون زندگی می‌کنند، تغییرات زیادی کرده و دیگر کمتری شود سراغی از آن خانواده‌های گسترده گرفت که ارتباطات انسانی در آن مثل نخ تسبیح، آدم‌ها را هم به وصل می‌کرد. خانواده‌های هسته‌ای، کوچک، تنها، درگیر هزار و یک مشکل و چالش، جمعی که سعی دارد با فقر و بیکاری و اعتیاد و تعارض‌های ارزشی و همه پیامدهای زندگی مدرن بجنگد روی دیگر قرن بیست و یکمی نهاد خانواده است.

ما هم که امروز را روز بزرگداشت خانواده نام نهاده‌ایم از این وضع مبرا نیستیم، جامعه‌ای (نزدیک به) 80 میلیون نفری که آمارهای رسمی‌اش فهرستی از مشکلات را فهرست می‌کند که یا برآمده از عملکرد خانواده است یا از دل جامعه برخاسته و به بنیان خانواده ضربه زده است.

فقط به چند مورد اشاره می‌کنیم مثلاً آمار وزیر کشور از وجود 11 میلیون حاشیه‌نشین در کشور که آن را محصول مهاجرت و ثمره ناعدالتی اقتصادی می‌داند، یا کاهش تمایل به تشکیل خانواده و افزایش رغبت به زندگی مجردی که درآمارهای سازمان ثبت احوال بخوبی مشهود است، این‌که آمار طلاق سال به سال صعودی و آمار ازدواج فصل به فصل کاهش می‌یابد، این‌که سن ازدواج پسران به بالای 35 سال و برای دختران به بالای 30 سال رسیده و 40 درصد زنان وقتی مادر می‌شوند که دهه سوم عمرشان درحال سپری شدن است.

گرچه بیشتر به تخمین می‌ماند و حدس ولی همین که گفته می‌شود میانگین گفت‌وگو در خانواده‌های ایرانی به کمتر از 20 دقیقه در روز رسیده نیز به اندازه گسترش بی‌رغبتی به تشکیل خانواده مهم است، همان قدر که وقتی مرکز افکارسنجی وابسته به جهاد انشگاری، سال 94 نتایج پژوهشی را استخراج کرد که نشان می‌داد 53 درصد ایرانی‌ها، کمی بیش از نیمی از آنها حداقل عضوی از شبکه‌های اجتماعی هستند برایمان مهم بود.

این خانواده‌گریزی، این در لاک خود فرورفتن‌ها، این دور شدن از هویتی که ما را قرن‌ها به عنوان ایرانیان مسلمان در خانه‌هایمان کنار یکدیگر نگه می‌داشت، چالش خانواده امروزی است، گرچه مشکل فقط اینها نیست و جا دارد به گسترش خشونت‌های خانگی، بقای سنت‌های مضر مثل ازدواج‌های اجباری و بها ندادن به سالمندان نیز اشاره کرد، گروهی موسفید کرده که حالا در اظهارنظرهای رسمی می‌خوانیم از تنهایی رنج می‌برند، آنهایی که از جمع گرم خانواده طرد شده‌اند و سالمندان تنها لقب گرفته‌اند.

خانواده از درون می‌لرزد

هیچ جمعی جای خانواده را نمی‌گیرد و هیچ جای دنیا خانه نمی‌شود. نگاه محبت‌آمیزی که میان اعضای خانواده رد و بدل می‌شود، وقتی چشم‌ها با هم حرف می‌زنند، آن هنگام که دستی گرم روی شانه‌هایمان قرار می‌گیرد آن وقت است که می‌دانیم آشیانه کوچکمان چه جای امنی است. اما دنیا که عوض شد و جهان سنتی جای خودش را به دنیای مدرن داد از گرما و صمیمیت این جمع نیز کاسته شد تا آنجا که دکتر مازیار طلایی، جامعه‌شناس درگفت‌وگو با ما تأیید کرد که نهاد خانواده بر اثر این گذار، کارکردهای کیفی‌اش نیز را از دست داد.

او گفت وقتی از سنت به مدرنتیبه حرکت کردیم گرفتار تضادهای ارزشی شدیم، دچار وضعی آشفته که جایگاه و نقش هر فرد در خانواده را متزلزل کرده، از مردان گرفته که دیگر کسی حاضر نیست اقتدار آنها را بپذیرد تا زنان که می‌خواهند در جامعه نقشی جدید داشته باشند و البته فرزندان که دیگر نه از پدر اطاعت می‌کنند و نه از مادر.

دکتر محمدمهدی لبیدی، جامعه‌شناس نیز در گفت‌وگو با ما به گذار از سنت به مدرنیته اشاره کرد و آن را مبنای همه تغییرات نظام خانواده از جمله گرایش به لذت‌طلبی، فردگرایی و عقلانیت ابرازی دانست.

اما خانواده با این‌که از این تحولات تاثیر پذیرفته خود نیز نتوانسته کارکردهای سابقش را حفظ کند و قوامی را که لازمه بقای آن است، نگه دارد. دکتر طلایی، ضعف در جامعه‌پذیر کردن اعضا و انتقال مهارت‌های لازم برای این‌که آنها نیز بتوانند خانواده‌هایی مستقل (که از پس تامین نیازها و حواجی مادی و معنوی‌شان برآیند) تشکیل دهند را از مشکلات خانواده‌های ایرانی می‌داند. نتیجه این ضعف این‌که شخصی که در خانه پدرش همیشه در محیطی حمایتی و حفاظت شده زندگی کرده و از خود مهارتی ندارد یا مایل است از این فضا دور نشود یا اگر می‌شود چون از خانواده جدید خود انتظارات خانه پدری را دارد، دچار حس ناکامی شود و سعی به گریز از آن می‌گیرد. به گفته طلایی، این یکی از عواملی است که موجب کاهش تمایل به ازدواج و افزایش طلاق شده است.

احیای خانواده ایرانی - اسلامی

ما از اصل‌مان دور شده ایم، خانواده از ذات ایرانی اش دور شده، مثل خیلی چیزها که تغییر کرده مثل سیاست، اقتصاد، ورزش، هنر، مشاغل؛ اما پوست‌اندازی خانواده، درآوردن تن‌پوش ایرانی - اسلامی‌اش و پوشیدن لباسی که ملغمه‌ای از فرهنگ‌های غیرومی است سوا از تغییر اقتصاد و ورزش و هنر است.

خانواده ایرانی - اسلامی که سبکی برای زندگی به همین نام را نسل به نسل می‌آموخت حالا از اصل خویش دور افتاده و چیزهای دیگری رقیبش شده‌اند، مثل فضای مجازی و شبکه‌های بی‌در و پیکر اجتماعی.

با این‌که دکتر طلایی می‌گوید این فضاها تنها زمانی که بنیان خانواده‌ها سست شود می‌تواند به محلی برای گذران وقت تبدیل شود و دکتر لبیدی با این‌که باور دارد که دنیای مجازی هم می‌تواند فرصت باشد و هم تهدید، ولی واقعیت این است که استفاده نادرست از این فضاها جایگزین پیوندهای عمیق خانوادگی شده و این دردی است که باید درمان شود.

لبیدی می‌گوید مشکل خانواده امروزی، چرخش فرهنگی است به معنی تغییر نگاه افراد نسبت به خانواده و ازدواج درحالی که درسبک زندگی ایرانی - اسلامی، خانواده مکانی است برای رسیدن به آرامش و رفع اضطراب‌ها. به باور او در سبک زندگی ایرانی - اسلامی، مشکلات اقتصادی زیربنای همه مشکلات تلقی نمی‌شود بلکه خانواده‌ها با وجود فقر مالی، زندگی خوشی دارند. اینچنین است تک‌فرزندی و بی‌فرزندی که مغایر با فرهنگ ایرانی - اسلامی است و به گفته این جامعه‌شناس کم‌کم ما را به نقطه‌ای می‌رساند که جامعه‌شناسان به آن آشیانه خالی می‌گویند، زمانی که تک‌فرزند از والدین جدا می‌شود و پدر و مادر تنهای تنها می‌مانند.

امروز روز ملی خانواده است، بهترین زمان برای به خود آمدن، برای مقایسه آنچه بودیم و هستیم و آنچه باید می‌بودیم و نیستیم. کاهش تمایل به تشکیل خانواده، بالا رفتن سن ازدواج، کمرنگ شدن ارتباطات کلامی و تعمیق شکاف‌های بین نسلی در خانه خیلی از ما نفوذ کرده، اما باید در را به روی‌شان بست، به احترام خانواده و ششم مهر که روزی برای آن است.

تدین؛ رمز مانایی خانواده

پیشتر رهبر معظم انقلاب اسلامی درباره ضرورت اجرای احکام اسلامی در کانون خانواده‌ها، عنوان کرده بودند: «در بنا و تشکیل خانواده و در حفظ خانواده، باید احکام اسلامی را رعایت کرد تا خانواده باقی بماند. لذا شما در خانواده‌های متدین که زن و شوهر به این حدود اهمیت می‌دهند می‌بینید که سال‌های متمادی با هم زندگی می‌کنند. محبت زن و شوهر به یکدیگر باقی می‌ماند و جدایی‌شان از هم سخت است و دل در گرو محبت یکدیگر دارند. این حسن و این محبت هاست که بنای خانواده را ماندگار می‌کند و لذا اسلام به این چیزها اهمیت داده است.» (بیانات رهبری در سال 1379، منبع khamenei.ir)

همچنین ایشان در سال 78 هم در همین راستا خاطرنشان کرده بودند: «اگر روش‌های اسلامی رواج پیدا کند، خانواده‌ها مستحکم خواهد شد. همچنانکه در گذشته‌های ما - نه در دوران منحوس پهلوی - آن وقت‌هایی که هنوز ایمان مردم سالم تر و کامل تر و دست نخورده‌تر بود، در زمان قدیم. خانواده مستحکم تر بود. زن و شوهر به هم علاقه‌مندتر بودند، فرزندان در محیط‌های امن و امان بیشتری پرورش پیدا می‌کردند. حالا هم راه همین است. آن خانواده‌هایی که جهات اسلامی را رعایت می‌کنند، اینها غالباً خانواده‌هایی محکم‌تر، بهتر، قوی‌تر و محیط امن‌تری برای فرزندان و کودکان خواهند بود.»

افزون بر این، رهبر معظم انقلاب در دیدار هزاران نفر از زنان نخبه و فعال در عرصه‌های مختلف علمی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و هنری تاکید کردند: «رعایت اخلاق اسلامی در خانواده، درک مبانی اسلامی و تهذیب مردان، عامل اصلی جلوگیری از زورگویی به زنان خواهد بود، اما به هر حال چه با نصیحت و چه با استفاده از قانون، باید زمینه روابط سالم و صحیح خانوادگی فراهم شود.» (سیزدهم تیر 1386)